

juxta statum tuum; 9. si restituendo vitam statui tuo accommodatam non possis ducere, statui, inquam, legitimate acquisito; 10. a fortiori si necessitatem extremam restituendo incurres, nisi tamen ipse dominus rei ex illo particulari furto in eadem necessitate poneretur; et idem dicendum est, si uterque gravem necessitatem experiretur, nam in his duobus casibus dominus est praeferrendum.

31. Debitor donans creditori immemor sui debiti, excusatur a restitutione, modo certe presumatur debitorem, si debiti fuisse memor, numquam fuisse donatum. Idem dicendum de adimpletione voti et poenitentiae sacramentalis.

DE CONTRACTIBUS.

32. Qui contrahit externe sine animo contrahendi, non obligatur, aisi agatur de contractu oneroso, et alter partem suam adimpleverit.

33. Contractus turpes, v. g. fornicationis, ante delictum sunt irriti et non obligant, sed eo patrato videntur obligare, tum ratione supra allata, quod cum unus contrahentium partem suam posuit, alter tenetur praestare suam, tum etiam quia opus malum jam positum, licet non sit dignum pertio uti malum, est tamen aestimabile, uti utile uni, et onerosum alteri id ponenti

34. Contractus dolo aut errore circa substantiam initus est invalidus; si autem error sit tantum circa qualitatem rei, et talis error contractui causam non dederit, est validus, sed pars laesa habet actionem ad rescindendum. Contractus metu gravi et injuste incusso initi possunt rescindi, etiam sine judice; sunt autem omnino invalidi, si versentur circa sponsalia, matrimonium, professionem religiosam, vota, promissionem, aut traditionem rei ad Ecclesiam pertinentis, absolutionem a censuris, etc.

35. Si contractus celebretur si-

ne debitibus solemnitatibus, alii affir-
mant, alii negant eum obligare; vi-
detur quod cum tale sit dubium,
praeferendus sit possessor, quandiu
a judice non condemnatur ad restitu-
endum.

36. Simplex promissio non obli-
gat sub gravi, nisi adfuerit talis ex-
presa voluntas; numquam obligat,
si res reddatur nimis nociva, aut im-
possibilis, aut illicita, aut inutilis,
aut si superveniat mutatio notabilis
quae promissionem impediisset.

37. Qui accipiunt aliquid ab ho-
mione aere alieno gravato, impotente
ad solvendum, tenentur illud restitu-
ere creditoribus donantis. Exa-
mini subjiciantur donationes inter
conjuges, aut filiisfamilias a paren-
tibus factae.

38. Donatio ante acceptationem
nullam obligationem parit, et potest
revocari, nisi facta sit infantil, vel
directe Deo, quia tunc induit natu-
ram voti

39. Donatio prodiga non est va-
lida.

40. Donatio inter vivos potest
revocari ob enormem ingratitudi-
nem donatarii, et in quibusdam ca-
sibus ob prolem ortam donanti.

41. Videtur numquam licitum
esse laedere legitimam filiorum do-
nationibus etiam piis, quia leges ci-
viles debent observari, ubi a jure
canonico non sunt correctae.

42. Donationes causa mortis;
usque ad mortem sunt revocabiles,
si fiant absenti, debent adesse tes-
tes, aut epistola.

43. Filiisfamilias non habentes
bona castrenia, aut quasi castren-
sia, in conscientia, non tenentur res-
tituere pecuniam mutuo acceptam
(excipe si juramento se obligassent
ad restitutionem; quod juramentum
caeteroquin potest a superiori ec-
clesiastico relaxari); sed in casu
quod sciente et non contradicente
patre accepissent, aut si mutuum in
patris utilitatem fuisset expensum,
tunc teneretur pater ad restitutio-
nem. Hoc autem quod dictum est

de pecunia, non aequa procedit pro
re mutuo a filiofamilias accepta,

44. Mutuum dando debet abes-
se spes lucri, et nihil accipendum
est, nisi omnino gratis detur.

45. Potest aliquid ultra sortem
exigere qui se obligat ad non repe-
tendum mutuum, nisi post plures
annos, v. g. post tres aut quatuor
annos, quia talis obligatio est ex-
trinseca mutuo, adeoque pretio es-
timabilis, aliquod tempus enim est
intrinsecum mutuo, sed non adeo
longum.

Tituli ad accipendum sunt: 1.
damnum emergens; 2. lucrum ces-
sans, modo non postuletur totum
lucrum speratum, sed pro rata spei,
deductis expensis, mutuatarius mo-
neatur de lucro cessante, et ejus
causa, et mutuum sit vera causa
damni, aut cessationis lueri; ut lici-
te autem aliquid ultra sortem pacis-
catur, non exigitur ut paratae sint
occasions lucrandi, sed sufficit ut
sint probabiles, et non petatur ultra
spem; 3. periculum extraordinarium

amittendi sortem, quando non datur
cautio; 4. poena conventionalis, si
non solvetur tempore praescripto,
modo dilatio sit notabilis, et culpa-
bilis, et poena sit moderata, et non
sit imposita fine lucrandi, sed solum
ad reddendum vigilem mutuatarium
ut restituat tempore prefinito, et
mutuatarius se non obligaverit ad
impossibile.

Si detur pignus, non potest reti-
neri defectu solutionis, nisi cum
praedictis conditionibus, id est nisi
pignus habeatur, ut poena conven-
tionalis, et conditions ejus in ipso
verificantur. Denique omne onus
quod imponitur in mutuo dingum
pretio est usura. Insuper videndum
est, an res mutuata possit, aut de-
beat crescere aut decrescere pretio
tempore quo mutuatarius eam red-
det, et si hoc tempus fuit in pactum
deductum; non enim careret usura,
si probabiliter res tali tempore esset
subitura augmentum, et mutuans
non fuisset dispositus usque ad tale
tempus eam asservare, quia mani-

—50—

festum est quod lucrum supra sortem quaereret, et data tali probabilitate, etiamsi dispositus fuisset ad tale tempus rem suam asservare, deberet compensare mutuatario expensas ad illam asservandam necessarias.

46. Haeredes usurarii non vindentur teneri in solidum, sed quisque pro sua rata. Servi cooperantes in aliquo quod mutuatario non displicet, ut in deferendo pignore, aut pecuniam, aut in efflagitando amicis verbis usurarum solutionem, excusantur a restitutione, modo non firmet chirographum, aut minis cogant ad solutionem.

47. In venditione quaelibet res habet suum pretium infimum, medium, et supremum, quorum quodlibet est justum. Communis existimatio regionis ubi res existit reddit justum quocumque pretium; augetur, vel minuitur juxta ementium concursum, et mercium peniarum. Si in pretio adsit laesio ultra dimidium, laesa pars potest rescin-

—51—

dere contractum in judicio; sed in infra dimidium, altera pars tenetur etiam in conscientia ad damnum reficiendum usque ad pretium justum. Potest emi minoris res emptori minus commoda. Merces ultroneae decrescent pretio usque ad tertiam partem. Qui emit multa simul, potest emere minoris infimo. Qui vendit minutum potest carius vendere, ratione majoris incommudi et majoris detrimenti.

Vendor non potest vendere majoris pretio quam supremo, ex eo quod res esset utilis, aut in nimio desiderio emptori; sed potest aliquid supra supremum exigiri, si alii interveniant tituli, nimirum 1. si venditio fuit cum vendoris damno, aut lucro cessante, de hoc admoneatur emptor, et illud licet adsit taxa pretii, et vendor ipse offerat vendere; 2. si vendor peculiari animo erga rem quam vendit affectus sit; 3. si res sint rarae, ut gemmae, picturae et id genus, et hujusmodi res pro-

babile est posse vendi quanti piurimi.

Quaeveneunt sub hasta, aut circumferuntur possunt vendi et emi quocumque pretio, modo absit fraus sive a vendente, si rei vitium celaret, aut factos emptores introduceret, sive ab emptore, si dolo minis et precibus importunis (non autem precibus simplicibus) impediret alios offerentes; nec videtur emptorem posse cum aliis conventionem facere ne plus offerant, pro rebus quae veneunt sub hasta, maxime si res exponantur ex judicis sententia, quia cum vendens teneatur tunc res dare plus offerenti, injuriam ei irrogat emptor, si offerendo pretium infimun aut etiam medium impedit eum quominus speret medium aut supremum ad quod habet jus, nimimum ne impediatur illud consequi.

48. Precise ob dilatationem vel anticipationem solutionis non potest augeri nec minui pretium, nisi sit titulus periculi, damni, lucri cessantis, de quibus semper moneatur emp-

tor. Mercatores carius vendentes pecunia exspectata, potest excusare titulus communis existimationis, quae probabiliter reddit justum pretium hujusmodi venditionum dilatae solutionis, et quia in illis semper inest periculum amittendi sortem; et idem dicendum de emptoribus, qui anticipate solvendo minus pretium exhibent.

49. Chirographa, licet sin liquida, possunt minoris emi, si adsit aliquod periculum exactioris, molestiae, ob distantiam, etc.

50. Examinanda sunt pacta retrouvendendi, retroemendi quandoque licita. Contractus mohatra, antichryscos sunt semper illiciti.

51. Vetatur monopolium, quo unus aut plures emunt omnes merces, ut vendant pluris pretio summo; aut impediunt quominus aliae merces in regionem introducantur fine praedicto. Non esset illicitum emere omnes merces, postquam cives jam sufficienter sibi comparaverunt, ad eas postea vendendas cum

—54—

lucro aliquo moderato, sed peccatur graviter (solum contra caritatem) si conventio fieret inter tales euentes non vendendi nisi pretio summo.

52. Quoad vitium rei venditae, si sit circa substantiam, aut contractus est nullus, aut deceptor debet reficere damnum. Potest tamen vendi unum pro alio, vel res mixta cum alia, modo sit certe aequalis utilitatis, et quantum opus est, minuatur pretium. Si vitium sit circa qualitatem et occultum, vendens tenetur illud patefacere.

53. Sartores qui emunt pannos non posunt exigere plus quam solverunt, nisi mercator quia suam officinam frequentant, eis remitteret de pretio communi.

54. Res vendita, e. g., tale domum determinatum, perit emptori; sed indeterminata, unum e dolis, ante traditionem perit venditori.

55. Bulla S. Pii de censibus in pluribus locis non obligat, et in iis licitus est census personalis; si au-

—55—

tem census sit hypotecatus, pereunte fundo sine culpa venditoris, etiam, praecisa Bulla, perit census.

56. Cambium siccum, seu fictum, cum tantum fingitur locus diversus ubi solutio esset facienda, et interim campsor exigit lucrum, est illicitum, modo non intercedat lucrum cessans, et tunc de hoc admonetur campsarius.

57. Si quis casu recipit monetam falsam quoad materiam, non potest eam expendere.

58. Res locata perit locatori, nisi ipse probet culpam conductoris.

59. Si quis sponderet de re quam certo sciret, nullomodo posset prae-nium retinere.

60. Summa victa in ludo filiofamilias, et uxori de bonis non suis, debet eis restitui, et illi debent restituere quod lucrati sunt, etiamsi ii cum quibus luserant scivissent ante hos esse subditos, et proprium peculium non habere; limitatur si summa sit parvi momenti. Lusor qui

fraudibus injustis utitur, debet restituere summam victam, et etiam quantum valebat alterius spes lucrandi; dictum est: fraudibus injustis, v. g. signis notando chartas, etc. nam licet uti iis astutiis, quas regula lusus et consuetudo ferunt, ut aspicere chartas quas alter sua negligentia sinit videre, aut dignoscere chartas, quae exterius ob aliquod casuale signum ex seipsis dignosci possunt. Peccant lethaliter clerici in sacris constituti qui ludunt frequenter lusibus merae sortis; religiosi autem strictioris observantiae et Episcopi videntur peccare graviter si ludant etiam chartis, tum ob grave scandalum laicis, tum ob abusus qui irreperent.

61. Videtur licitum exigere lucrum certum, salvo capitali, mediis tribus contractibus societatis, assecurationis sortis et lucri, cedendo majori parti lucri probabilis, licet tres conetractus fiant cum eodem, modo illi contractus debitiss conditionibus vestiantur, quae quidem

conditiones fusius sunt examinande. Ille contractus triplex pro commercio fuit approbatus a facultatibus Theologicis Coloniensi, Treviriensi, Salmanticensi, Moguntina et aliis; non fiat tamen sine praecedente Theologorum consilio.

62. Filius negotians cum pecunia paterna non potest sumere sibi partem lucri suo labori et industriae correspondentem sine patris consensu.

63. Licet pupili nequeant sua bona obligare sine autorizatione judicis aut tutoris, si tamen ea ob paupertatem obligarent, remanerent saltem naturaliter obligati.

64. Cum voluntas testatoris constat haeredi circa dispositionem piam, haeres in conscientia tenetur eam adimplere, licet nullae sint probatae externae, modo duo saltem testes adfuerint.

65. Piae dispositiones defunctorum a Papa solum, non ab Episcopo possunt commutari. Potest ta-

men Episcopus eas commutare cum supervenit talis causa quae si cognita fuisset a testatore aliter dispouisset; tunc potest Episcopus interpretari ejus voluntatem et applicare legatum alli operi pio. Testatores tenentur in conscientia et sub gravi legare sua bona, non solum haeredibus necessariis, filiis, parentibus, aut avis quoad legitimum, sed etiam fratribus et sororibus, cum isti necessitate gravi laborant; si autem talis necessitas non sit, aut si in ea constituti gradu remotiori essent conjuncti, erit tantum obligatio levis.

VIII PRÆCEPTUM.

1. Judicium temerarium est mortalem cum sine sufficienti motivo judicatur proximum grave malum commisso. Suspiciones rarius sunt mortales; eas concipere aliquando tenentur domini et patresfamilias, tantum illas aliis ne communicent sine necessitate.

2. Contumelia est gravis, cum per eam graviter laeditur honor proximi coram ipsomet; unde si fuit publica, publice ei honor restituendas est.

3. Litteras reserare est illicitum nisi saliem praesumatur consensus ejus ad quem mittuntur, aut ejus a quo scriptae sunt, et est graviter illicitum, si materia sit gravis. Licet tamen privatis aperire litteras suorum adversariorum qui sibi injustam causant molestiam; licet quoque ut evitetur injuria gravis quae imminet aliqui tertio. Legens ex curiositate litteras laceratas et in publico loco relictas a domino (non autem in privato) modo non patefaciat secretum cum illius damno, non peccat, quia non facit ei ullam injuriam.

4. Illa dicitur vera detractio quae fit ut denigretur alterius fama, non autem illa quae fit ob aliquod bonum necessarium. Hinc infertur quod si manifestatur aliquod delictum occultum et verum proximi, ad justum finem, v.g. ut proximus cor-